

Оскільки проблема аналізу літературних творів є актуальною, погляди В. Сухомлинського на вивчення літератури мають неоціненне значення не лише для історії методики, а й для сучасної методичної теорії й практики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинский В.А. Век математики или век Человека? / В.А. Сухомлинский // Воспитание школьников. – 1967. – № 1. – С. 40-43.

2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 576 с.

3. Сухомлинський В.О. Тайники перевантаження / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 223-229.

4. Аналіз системи уроків, відвіданих директором Павлівської середньої школи у 1960-1961 році // ПМС КН. 1740 РУ 512. – 95 арк.

5. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 7-390.

6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 393-626.

Дума про людину // Спр. 98. – 237 арк.

УДК 378.147

ФОРМИ І МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Ірина БАТРУН (Харків)

У статті розглянуті методичні засади формування творчої особистості, які викладені в науково-практичній спадщині В. О. Сухомлинського. Автор наголошує на тому, що методичний підхід, який запропонував В. О. Сухомлинський, випередив свій час, збігається за своєю суттю із сучасними ідеями формування креативної особистості, дає можливість створити унікальний педагогічний простір, в якому кожна дитина має можливість для повноцінної творчої самореалізації.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, творчість, креативність, виховання, особистість.

В статті розсмотрені методические основы формирования творческой личности, которые изложены в научно-практическом наследии В. А. Сухомлинского. Автор подчеркивает, что методический подход, который предложил В. А. Сухомлинский, опередил свое время и совпадает по своей сути с современными идеями формирования креативной личности, дает возможность создать уникальный педагогический простор, в котором каждый ребенок имеет возможность для полноценной творческой самореализации.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, творчество, креативность, воспитание, личность.

Актуальність теми. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського має різноплановий і багатоаспектний характер. Його творчість поза вимірювань часом, поза вимірювань будь-якої педагогічної або освітньої галузі науки і практики. На будь-які питання сьогоденної науки і практики ми знаходимо відповідь у науково-педагогічній спадщині вченого, Педагога з великої літери, в цьому невичерпному джерелі інноваційної думки, безсмертної і багатющої скарбниці педагогічного досвіду, мудрості, натхнення.

У педагогічній спадщині вченого можна знайти вичерпні відповіді на багато актуальних питань освіти і виховання, розвитку та підготовки дітей до дорослого життя. Одним з напрямів, які активно розробляв В. О. Сухомлинський у своїй науково-практичній діяльності була проблема формування творчої особистості – одна з центральних проблем сучасної педагогіки.

Аналіз останніх публікацій. Всі дослідники, такі як Н. Ваганова, Н. Кардашов, Р. Павлюк, С. Литвиненко та інші, у своїх працях однозначно оцінюють важливість формування творчої особистості в педагогічному процесі,

ототожнюють цю якість із поняттям «креативність». Термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення на Заході у 60-ті роки ХХ століття після публікацій робіт Дж. Гілфорда, завдяки яким фактично народжується сучасна психологія творчої обдарованості (психологія креативності). Досліджуючи інтелектуальні здібності людини, структуру її інтелекту, Дж. Гілфорд виділив два базові типи мислення: дивергентний і конвергентний. Конвергентне мислення спрямоване на аналізі всіх наявних способів розв'язання задачі, з тим, щоб вибрати з них єдиний правильний. У свою чергу С. Литвиненко вважає креативність рисою творчо-обдарованої людини, яка пов'язана із створенням нею нових матеріальних та ідеальних продуктів [4, с. 216].

Р. О. Павлюк вважає, що одним з проявів креативності дитини є те, що практично у всіх справах вона намагається досягти успіху, а у деяких – найвищих результатів. До креативних особливостей дитини відносяться вмотивованість у пошуках нових засобів вирішення проблеми, результатом чого стає оригінальний творчий продукт [3]. Так, дослідниця Н. Ваганова виділяє такі основні

риси креативності: оригінальність, бажання виявити творчу активність, здійснювати самостійні пошуки, приймати свої власні рішення, досліджувати та експериментувати [1, с. 17].

Н. В. Кардашов зазначає, що «певний рівень художньо-творчого розвитку особистості дає їй можливість безболісної адаптації до нових соціальних і природних умов, протистоянні (без шкоди для здоров'я) психологічній напруженості, яка значно зросла і в кінцевому рахунку відображається на психіці дітей» [2, с. 5]. Вчений вказує, що, «враховуючи основні завдання освіти, педагогічна наука, школа, суспільство в першу чергу потребують досліджень, що розкривають теоретичні і методичні основи художньо-творчого розвитку школярів» [2, с. 6].

Разом з тим у сучасній науковій педагогічній думці залишається недооціненим вітчизняний досвід формування креативної особистості, хоча українська педагогіка в особі В. О. Сухомлинського має багатий позитивний досвід у цьому напрямі виховання.

Таким чином, метою цієї статті є аналіз педагогічної системи В. О. Сухомлинського в частині творчого розвитку особистої дитини.

Виклад основного матеріалу. У своїх педагогічних пошуках шляхів удосконалення виховного процесу В. О. Сухомлинський виходив за межі тодішніх соціобіологічних уявлень щодо закономірностей розвитку особистості в онтогенезі, особливо у дошкільному, молодшому шкільному, підлітковому і юнацькому періодах. Вагомий педагогічний досвід В. О. Сухомлинського дав змогу відкрити велику істину щодо значення творчого становлення дитини, її неповторності та впливу творчої активності на хід її особистісного становлення. В. О. Сухомлинський у своїх роботах випередив свій час, на практиці довів, що людське існування (екзистенція) як тонка психологічна тканина повинна бути розкритою книгою для справжнього вихователя і ця ідея пронизує творчість великого педагога. Вона була і конкретним втіленням методики формування творчої особистості, розробленою і успішно реалізованою на практиці великим українським педагогом. На думку автора цієї статті, у своїх наукових дослідженнях В. О. Сухомлинський впритул підійшов до розуміння процесу творчості, як процесу креативного мислення особистості.

«Відкрити в кожній людині її задатки і здібності, дати їй щастя цікавої, інтелектуально повноцінної, творчої праці для суспільства, для щастя народу – таке завдання школи» [13, с.17-18]. В. О. Сухомлинський вчить, що з перших

днів шкільного виховання ми повинні вчити дітей «бачити, сприймати, відчувати, розуміти красу навколишнього світу – природи й суспільних відносин. Сприймання, осмислення прекрасного – це основа, стрижень естетичної освіченості, серцевина тієї естетичної культури, без якої почуття залишаються глухими до всього благородного і високого у житті» [7, с. 178]

Для сучасних педагогів цікавими і продуктивними є ті положення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, які співзвучні сучасним ідеям виховання креативної особистості. В основі цього процесу, як вказує педагог, повинна лежати мотивація до процесів пізнання, мотивація до вирішення складних практичних і освітніх завдань.

Наприклад, В. О. Сухомлинський писав, що розвиток у дитини бажання вчитися ніколи не може бути досягнутим, якщо знання залишаються у свідомості учня «цінностями для себе», коли вони не мають морального забарвлення, не переживаються як радість, честь, багатство і гідність особи; коли педагогічно недоцільно складаються пропорції нових і вже відомих знань, коли нові знання залишаються на рівні повідомлення і не переростають у певні засоби їх застосування.

Це виключно актуальна думка, яка, на жаль, недостатньо реалізується на практиці, що підтверджується безліччю прикладів, коли наші діти багато знають, але мало вміють. І якщо говорити про паралелі із сучасною освітою, то слід акцентувати увагу учнів на тому, що потрібно вчитися не тільки, щоб знати, а учитися для того, щоб вміти, а вміти для того, щоб життя стало кращим. Це та мета, на якій ми повинні зосередити свої зусилля.

Для В. О. Сухомлинського було винятково важливо теоретично і практично забезпечити у навчальному процесі одухотворення тих відносин, які виникають між усіма учасниками педагогічного процесу: між учителем і вихованцями, серед самих вихованців. Тому для мотивації навчання актуальною є теза про етику навчального спілкування, ідею співпраці, діалогу, розвитку внутрішніх сил дитини.

За глибоким переконанням В. О. Сухомлинського, значна роль у процесі формування креативної особистості в сучасному розумінні належить учителю. Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у духовний світ дитини, яке ніколи не припиняється [10, с. 421].

Цілий арсенал методів впливу на особистість з метою формування у неї емоційного відгуку на почуття і переживання іншої людини є у творчій спадщині видатного вітчизняного гуманіста: «Об'єкт нашої праці – найтонші сфери духовного життя особистості,

що формується, – розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само – розумом, почуттям, волею, переконанням, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, створення обставин, у яких найяскравіше виражаються почуття» [10, с. 421].

Мистецтво формування творчої особистості, на думку відомого педагога, містить насамперед мистецтво говорити, звертатись до людського серця: «Я твердо переконаний, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчуються великою бідою, починаються з невміння вчителя говорити з учнями» [14, с. 321].

Згідно поглядів педагога, важливим засобом формування у школярів креативного способу мислення є особистий приклад педагога, оскільки діти даного віку схильні наслідувати дії дорослого. Тому духовне обличчя дитини залежить від того, який учитель веде її першою стежкою життєвого шляху [13, с. 362].

З вуст педагога дитина часто чує повчання і настанови. На думку директора Павлівської школи, усе це набуває значення для учнів лише тоді, коли вони бачать у своєму вчителі людину одухотворену, закохану у свою працю. Приклад учителя – це не тільки те, що він уміє робити своїми руками (хоч і це має велике значення), це весь уклад його духовного життя, це захопленість усім, що педагог робить разом з дітьми, що приносить їм радість [13, с. 362].

Ця ідея дуже часто у різних варіантах обґрунтовується у працях Василя Олександровича. Наступна позиція – це стиль спілкування і різні форми заохочення учнів як джерело мотивації. Хочеться підкреслити, що у В. О. Сухомлинського ні одна категорія дітей не була забута. Він спеціально пише про дітей слабких, які вимагають особливих засобів мотивації навчання, і про обдарованих дітей, яких він вважав найціннішим багатством школи, тими дітьми, які створюють у школі особливу атмосферу духовності і творчості.

В. О. Сухомлинський зазначав, що слабкі діти цінують і найменший успіх, і тому для них похвала вчителя – джерело нових внутрішніх сил. Оптимізм, життєрадісне світосприйняття, почуття впевненості у своїх силах – це, образно кажучи, вогник, який висвітлює шлях такої дитини. Зараз багато пишуть про те, що дитину виховують не окремі заходи, а найбільше виховує навколишнє середовище, яка діє постійно, створюючи негативний або позитивний вплив. Саме у педагогіці В. О. Сухомлинського ми знаходимо витоки цих позицій, які затверджуються в сучасній гуманній педагогіці. Він писав, що в школі повинен бути інтелектуальний фон, середовище, яке розвиває і виховує, дух допитливості. Джерело

розвивального середовища – це постійна можливість дитини реалізувати себе в різних видах діяльності. Це невичерпне, невичерпне джерело для самореалізації або, як зараз ми говоримо, життєтворчості дитини.

Найважливішою складовою творчого розвитку школярів Сухомлинський вважав розвиток їх мислення. У Павлівській школі було дві програми навчання. Перша – це обов'язковий для заучування і збереження в пам'яті навчальний матеріал, друга – це позакласне читання, гурткова робота, спостереження за природою, самостійні досліди, а також інші джерела отримання інформації і зміцнення мотивації для розвитку і саморозвитку.

У праці «Вчення – частка духовного життя» В. О. Сухомлинський пише про емоційне пробудження розуму [12], яке він пропонує поєднувати зі спеціальним формуванням в учнів, починаючи з першого класу, вміння вчитися «...інструментом, що породжує гідність мислителя-трудівника».

Центральним у цьому процесі є формування у школярів навчальних умінь, які дозволяють їм усвідомлено визначити мету роботи, продумати і здійснити її організацію, вибираючи необхідні засоби: аналіз, порівняння, спостереження, причинно-наслідкові зв'язки, доказ тощо.

В. О. Сухомлинський писав: «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її прилучення до багатств духовної культури. Світ, що оточує дитину, – це передусім світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою. Тут, у природі, вічне джерело дитячого розуму. Але разом з тим з кожним роком зростає роль тих елементів середовища, які пов'язані з суспільними відносинами людей, з працею» [12].

Працюючи в Павлівській школі, В. Сухомлинський водив дітей милуватися ранковою зорею, красою сонця, білим полем квітучої гречки, першими весняним квітами, першим метеликом, сірими нитками осіннього дощу, безмежним полем, прозорістю повітря, тихим шелестом падаючого листа, глибочінню неба. На все це дитина зверне увагу тільки тоді, коли вчитель своїм яскравим, емоційним словом відкрис перед нею красу.

В. О. Сухомлинський підкреслював, що у «вихованні естетичної культури дуже велике значення має зв'язок естетичного сприймання і естетичної творчості. У дитинстві, отроцтві та ранній юності кожний учень повинен захоплюватися красою в усіх її проявах; тільки за цієї умови в нього утверджується бережливе, дбайливе ставлення до краси, прагнення знову і знову звертатися до того предмета, джерела краси, який вже збудив захоплення, залишив у його душі слід» [13, с. 377].

Разом з тим В. О. Сухомлинський застерігав, що «не можна перебільшувати роль природи в розумовому вихованні. ...Природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки. Переоцінка наочності – це абсолютизація окремих особливостей дитячого мислення, зведення пізнавальної діяльності до чуттєвої сфери» [12].

Треба так спиратися на конкретне образне мислення учнів, щоб воно сприяло розвитку теоретичного пізнання. Як аналізувати цю зацікавленість Сухомлинський розкриває в «Книзі природи». Вона була створена із 300 спостережень, 300 яскравих картин, які закарбувалися у свідомості дітей, коли разом з учителем вони йшли на природу – вчитися мислити. «Це були по суті уроки мислення. Не захоплюючі прогулянки, а саме уроки. Але і те, що урок може бути дуже захоплюючим, цікавим, – це обставина, яка ще більше збагачує духовний світ дітей» [9, с. 138].

Розвиток мислення тісно пов'язаний з розвитком мовленнєвих умінь, умінь запитувати, бачити проблему. Цей взаємозв'язок у роботах В. О. Сухомлинського простежується в системі самостійних і проблемних завдань для учнів кожного класу з конструювання різних текстів, виконання літературних та образотворчих завдань.

За глибоким переконанням В.О.Сухомлинського, ефективним засобом формування творчого потенціалу у дітей можуть виступати казки, в змісті яких потенційно закладені емоційно-педагогічні виховні стимули. «Казка для молодших школярів, – наголошував педагог, – це не просте оповідання з фантастичним сюжетом; це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, заперечує зло своєю доброю волею» [6; 94]. На думку вітчизняного гуманіста, без казки – живої, яскравої, яка б заволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити емоційний розвиток особистості дитини [9].

В. О. Сухомлинський разом зі своїми вихованцями, учнями початкових класів, створив понад 1500 казок, художньо-пізнавальних розповідей, есе, замальовок. Вони опубліковані на багатьох мовах світу. Українські діти читають ці твори у збірниках «Блакитні журавлі», «Чиста криниця», «Вічна тополя», «Вогнегривий коник» та багатьох інших. Цілющим джерелом духовного та мовленнєвого розвитку учнів залишаються ці книжки і у XXI столітті. Ми пишаємося тим, що для 4-річної школи в нових підручниках з української мови, читання, «Я і Україна» є чимало творів В. О. Сухомлинського, які є чудовим матеріалом для всебічного розвитку школярів.

Важливий аспект названої проблеми, у розробці якого найбільша заслуга належить самому В. О. Сухомлинському, – це самостійне пізнання вчителем кожної конкретної дитини. При цьому педагог вважав, що «кожна дитина – це особливий, неповторний світ. Виховати особистість, сформувати душу людини можна, лише зрозумівши цей світ, дізнавшись всі його схованки» [9, с. 215]. Кожна людська особистість неповторна, тому виховання людини «полягає перш за все у розкритті цієї неповторності, самобутності, творчої індивідуальності. Здійснювати це завдання – значить вести кожного вихованця тією стежкою, на якій з найбільшою яскравістю може розкриватися сила його розуму і умінь, майстерність і творчість. Скільки учнів – стільки і стежинок. Саме в цьому і полягає складність і разом з тим благородство роботи вихователя – інженера людських душ» [11, с. 99]. Кожен учень вимагає індивідуального підходу ще й тому, що немає дітей обдарованих і необдарованих. «Обдаровані, талановиті всі без винятку діти» [11, с. 102]. «Досвід переконав мене в тому, що у своїх здібностях, можливостях, схильностях людина безмежна і в прояві цієї безмежності – неповторна. Немає в природі людини, здорової фізично і психічно, про яку ми могли б сказати: вона ні на що не здатна» [5, с. 580].

Тому одне з найважливіших завдань педагога полягає саме в тому, щоб «розпізнати, виявити, розкрити, випестувати в кожному учні його неповторно-індивідуальний талант» [6, с. 102]. Але для того, щоб відкрити в кожній дитині «всі її задатки, здібності, сили», знов таки треба знати дитину, «знати здоров'я дитини, індивідуальні риси її мислення, знати сильні і слабкі сторони її розумового розвитку» [6, с. 229].

У розвитку дитячої особистості та її творчого потенціалу надзвичайно важливим процесом є оцінювання результатів її творчих зусиль. Оцінка може підносити дитину, а може і пригнічувати, гальмувати розвиток, породжувати негативне ставлення до світу.

В. О. Сухомлинський вважав, що система контролю і оцінки знань, яка існувала на той час, є дуже недосконалою. Він з тривогою писав, що про розумові здібності дітей учитель нерідко судить лише на основі оцінок: хороші оцінки – хороший учень. «Оцінкам, які отримує учень, надається моральний сенс; про моральне обличчя дитини вчитель часто робить висновок на підставі оцінок» [8, с. 463].

На його переконання, «оцінка має відображати передусім фактичний рівень знань, але поряд з цим обов'язково повинні враховуватися зусилля учня. Якщо, наприклад, учень працював старанно, але досяг поки лише

оцінки «3», вчитель поряд з оцінкою пише: «Трудився сумлінно». Аналогічна словесна оцінка працьовитості дається і при усному опитуванні. Якщо учень ціною незначної праці легко отримав за свої знання оцінку «4», це також відображається в характеристиці роботи. Вчитель, наприклад, говорить або пише: «Працював недостатньо, міг би домогтися кращих результатів» [10, с. 132].

Такий виховний простір відкрив В. О. Сухомлинський, орієнтуючи на інноваційний підхід до стратегії творчого розвитку особистості в шкільному онтогенезі. При такому підході зберігається єдність духовного та естетичного виховання особистості, коли духовна цінність отримує подвійне натхнення: вона переживається як душевний зміст та естетична цінність. Таким чином, педагог не заперечував спонтанність і стверджував доцільну методичну керованість виховним процесом у творчому аспекті.

Висновки. Таким чином, система творчого виховання, запропонована В. О. Сухомлинським – це особливий педагогічний простір, в якому особистість дитини отримує можливість реалізувати ті можливості, які закладені в кожній людині. При цьому дані здібності в процесі реалізації постійно розвиваються і перебувають у взаємозв'язку з іншими процесами, такими як мислення, емоційний і морально-етичний розвиток, чим досягається формування креативного образу мислення. При цьому дитина отримує повноцінну духовну свободу, ту духовну силу, яка піднімає її на високий рівень творчості, дає можливість відчувати себе особистістю, здатною до вирішення складних практичних, наукових, інтелектуальних, художніх завдань.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ваганова Н. Розвиток творчого потенціалу в дошкільному віці / Н. Ваганова // Психолог. – 2006. – № 20. – С. 16–18.
2. Кардашов Н.В. Теоретичні та методичні засади художньо-творчого розвитку школярів: Монографія / Під ред. Н.А.Кушаєва. – Бердянськ: ТОВ “Будинок техніки плюс”, 2000. – 160 с.
3. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина виховання особистості [Електронний ресурс] /

Р.О. Павлюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogical/22154.doc.htm.

4. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи / С. Литвиненко // Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – випуск 3 (50). – Полтава, 2006. – С. 215-219.

5. Сухомлинский В. А. Методика воспитания коллектива / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : в 5-ти т. / редкол. : А. Г. Дзеве́рин (пред.) и др. – Киев : Рад. шк., 1979. – Т. 1. – 1979. – С. 425 – 668.

6. Сухомлинский В. А. На нашей совести – человек / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : в 5-ти т. / редкол. : А. Г. Дзеве́рин (пред.) и др. – Киев : Рад. шк., 1979 – Т. 5. – 1980. – С. 214 – 229.

7. Сухомлинский В.А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности / В. Сухомлинский // Избранные педагогические сочинения в 5 т. – К.: Советская школа, 1977. –Т.1. – С. 177 – 184.

8. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : в 5-ти т. / редкол. : А. Г. Дзеве́рин (пред.) и др. – Киев : Рад. шк., 1979 - 1980. – Т. 4. – С. 411 – 656.

9. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский // Избранные произведения : в 5-ти т. / редкол. : А. Г. Дзеве́рин (пред.) и др. – Киев : Рад. шк., 1979– 1980. – Т. 3. – С. 5 – 297.

10. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5 – ти т.– К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2 – С. 419 – 654.

11. Сухомлинский В. А. Человек неповторим / В. А. Сухомлинский // Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5-ти т. / редкол. : А. Г. Дзеве́рин (пред.) и др. – Киев : Рад. шк., 1979-1980. – Т. 5 – С. 85 – 102.

12. Сухомлинський В.А. «Учение – частица духовной жизни» / В. А. Сухомлинский. – Режим доступа: <http://lib.komarovskiyy.net/uchenie-chastica-duhovnoy-zhizni.html>

13. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / В.А. Сухомлинский // Избранные произведения: в 5-ти т. – К.: Сов. школа, 1977. – Т.4. – С. 7-390.

14. Сухомлинський В.О. Слово вчителя у моральному вихованні / В. А. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5 – ти т.– К.: Радянська школа, 1976. — Т.5 – С. 321 – 330.

УДК 37.03:37(09)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ В ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

Олена БІДА (Черкаси)

У статті проаналізовано, як проблема розвитку здібностей дитини розв'язується в працях вітчизняних та зарубіжних учених.

Ключові слова: розвиток, здібності, творчість, творча діяльність дітей, дитяча обдарованість.